

Албул С.В.
Перший проректор ОДУВС
кандидат юридичних наук, доцент
полковник міліції
Член Союзу юристів України

ДО ПИТАННЯ РОЗРОБЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні – якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян. За останні роки відбулася трансформація злочинності в нашій країні, зросла кількість організованих злочинних формувань, які мають сувору ієрархічну структуру, використовують новітні технічні засоби забезпечення протиправної діяльності, протидії правоохоронним органам. Організовані злочинні угруповання перетворились на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів. Саме ослаблення державного контролю за ситуацією в країні дає можливість криміналітету задавати тон, диктувати свої правила поведінки, ідеологію, субкультуру, лобіювати вигідні їй правові, організаційні і тактичні рішення легітимної влади, здійснювати активну протидію правоохоронним структурам. Для організації злочинної діяльності вони оперують значними грошовими ресурсами, які, зокрема, використовуються для підкупу державних службовців, працівників правоохоронних органів, залучення фахівців різних галузей для створення ефективних механізмів, технологій, способів та схем вчинення злочинів тощо. Ситуація значно погіршується у зв'язку з активізацією агресивних проявів тероризму та екстремізму.

Ефективна протидія злочинам особливо її організованим формам, за нашим переконанням, неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо. У зв'язку з цим органи

внутрішніх справ стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, рольової участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання, руху тіньових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або навпаки предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо. Організація протидії їх злочинній діяльності вимагає добування, аналітичної обробки та використання розвідувальної інформації, одержаної у процесі проведення гласних та негласних заходів, з метою своєчасного запобігання, виявлення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України [1, с. 699].

Ситуація актуалізується ще й тим, що сьогодні, у зв'язку з набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ втратила наступальний характер.

Сутність наступальності, що полягає у необхідності упереджувального характеру дій оперативних підрозділів з тим, щоб, ще на ранніх стадіях вчинення умисних злочинів (готування, замах), були одержані фактичні дані щодо злочинного наміру особи або групи осіб, не було допущено переростання попередньої злочинної діяльності у закінчений злочин, фактично зруйнована. На сьогодні, з моменту початку кримінального провадження оперативні підрозділи ОВС позбавлені права ініціативно здійснювати заходи, спрямовані на встановлення та викриття злочинців, а мають діяти виключно в межах доручень слідчих та прокурорів. Таким чином, суттєвий арсенал оперативно-розшукових заходів та методів залишається фактично не витребуваним. Крім цього, чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» втрачає свою актуальність, пов'язуючи процес реалізації прав оперативних підрозділів з положеннями Кримінального процесуального кодексу. Доводиться констатувати, що стала теорія ОРД потребує суттєвого переосмислення.

Компаративний аналіз сучасної європейської та світової практики засвідчує, що більшість розвинених країн йдуть шляхом чіткого розгалуження

кримінально-процесуальної діяльності та діяльності з отримання, добування, аналітичного оброблення та прогнозування інформації про злочинність, окремі злочини та осіб, що до них причетні. Саме таку діяльність можна визначити, як кримінальну розвідку.

Найрозвинутіша мережа розвідувальних підрозділів існує в поліції США, де кожен поліцейський підрозділ має власну розвідувальну групу, яка залежно від його рівня складається з інформаційно-аналітичного підрозділу, групи оперативних працівників, групи спеціальних операцій, групи експертів, групи оперативних працівників, які працюють «під прикриттям», групи зовнішнього та електронного спостереження, та групи матеріально-технічного забезпечення. Загальною метою існування розвідувальної служби поліції США є збирання оперативної інформації, що забезпечила б ефективне планування та проведення заходів протидії злочинності. Цей вид розвідувальної діяльності має назву внутрішньої розвідки. Аналогічні підрозділи створено й у французькій поліції – бригади розшуку і захоплення. Вони вживають активних заходів щодо вивчення злочинного елементу і спостереження за ним, проникаючи до його середовища. Такий самий підхід має організація спеціальних підрозділів Швейцарії. Багатий досвід використання підрозділів розвідки в боротьбі зі злочинністю має угорська поліція. В її розпорядженні є підрозділи ретельно законспірованих працівників, спеціально підготовлених для роботи в злочинному середовищі. В свою чергу, кримінальна поліція Німеччини та відомство з охорони конституції теж використовують у криміногенному середовищі працівників «під прикриттям», переважно для викриття тяжких та особливо тяжких злочинів [3, с. 114-115].

2 жовтня 2012 року Сеймом Литовської республіки було прийнято Закон «Про кримінальну розвідку», який прийшов на зміну Закону «Про оперативно-розшукову діяльність». С його прийняттям та набранням чинності протидія злочинності у Литовській республіці складається з двох, логічних складових: постійнодіючої розвідувальної діяльності та кримінально-процесуальної. Структурно Закон Литовської республіки «Про кримінальну розвідку» складається з 24 статей: 1. Призначення Закону; 2. Основні поняття Закону; 3.

Правова основа та принципи кримінальної розвідки; 4. Завдання кримінальної розвідки; 5. Захист прав та свобод особи при здійсненні кримінальної розвідки; 6. Права суб'єктів кримінальної розвідки; 7. Обов'язки суб'єктів кримінальної розвідки; 8. Підстави кримінальної розвідки; 9. Отримання інформації від суб'єктів господарювання, що надають мережі електронного зв'язку та (або) послуги, Центрального банку Литви, фінансових підприємств та кредитних установ, а також інших юридичних осіб; 10. Використання в спеціальному порядку технічних засобів, таємний огляд поштових відправлень та документів, контроль поштових відправлень та виїмка, таємний контроль листувань та іншої комунікації; 11. Таємне проникнення до житла особи, службові та інші приміщення, закриті території, транспортні засоби; 12. Завдання, що виконують правоохоронні установи; 13. Імітація злочинної діяльності; 14. Контрольована поставка; 15. Спостереження; 16. Допомога осіб кримінальній розвідці; 17. Підготовка процесуальних документів, що використовуються для легендування/прикриття при здійсненні агентурної діяльності стосовно заарештованих осіб; 18. Використання інформації кримінальної розвідки; 19. Фінансування кримінальної розвідки; 20. Внутрішній контроль; 21. Координація кримінальної розвідки та контроль законності; 22. Урядовий контроль; 23. Парламентський контроль; 24. Набрання Законом чинності [2].

Необхідно зазначити, що чинний Закон України «Про розвідувальні органи України» не відносить оперативні підрозділи органів внутрішніх справ до суб'єктів розвідувальної діяльності. Разом із тим, відповідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», «оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів». Цим Законом встановлено вичерпний перелік державних органів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність. На наш погляд, логіко-семантичний аналіз положень норм вказаного Закону, дає підстави стверджувати, що визначеним суб'єктам, зокрема органам внутрішніх справ, надається право реалізовувати розвідувальну функцію. Крім цього, в ст. 1

Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплено, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Отже, законодавець наголошує саме на інформаційному характері ОРД, що й складає сутність розвідувальної діяльності.

Розвідувальна діяльність оперативних підрозділів ОВС здійснюється у наступних напрямках – особиста розвідка, агентурна розвідка, технічна розвідка, аналітична розвідка. В системі МВС України розвідувальні функції виконують підрозділи утвореного Департаменту кримінальної розвідки, Департаменту оперативної служби та Департаменту оперативно-технічних заходів. Крім цього, на тактичному рівні розвідувальна діяльність притаманна й іншим оперативним підрозділам ОВС за напрямками роботи. Виходячи з викладеного, вважаємо, що на сьогодні обґрунтованим є розроблення Концепції кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України.

Метою Концепції має бути визначення правових та організаційно-тактичних основ кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України з метою захисту особи, держави і суспільства від злочинності. Розроблення даної Концепції забезпечить створення правових основ діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України, які здійснюють розвідувальну діяльність в інтересах кримінального судочинства та забезпечать інформування суб'єктів забезпечення національної безпеки України розвідувальною інформацією, необхідною для оперативного прийняття виважених управлінських рішень у сфері протидії злочинності [4, с. 107]. Обов'язковим елементом означеної Концепції є розроблення проекту Закону України «Про кримінальну розвідку», внесення відповідних змін та доповнень до чинного законодавства України, зокрема, до Кримінального процесуального кодексу, Законів України «Про

розвідувальні органи України», «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», відомчі нормативні акти тощо.

Слід наголосити, що законопроект має визначати мету і завдання кримінальної розвідки ОВС, підстави для її здійснення, її правову основу та принципи. Він має встановлює державні органи, які здійснюють кримінальну розвідку, повноваження цих підрозділів, порядок надання розвідувальної інформації та захисту відомостей про кримінальну розвідку, Вказаний законопроект, крім іншого, має містити вичерпний перелік розвідувальних заходів (без розкриття тактики їх проведення). Він визначатиме також порядок фінансування та матеріально-технічного забезпечення, соціальні та правові гарантії співробітників органів і підрозділів, які здійснюють кримінальну розвідку та осіб, що сприяють її здійсненню, гарантії дотримання законності, особливості контролю за здійсненням антикримінальної розвідки та особливості контролю та нагляду.

Вбачається, що сприйняття необхідності формування Концепції кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України, розроблення Закону України «Про кримінальну розвідку» має теоретичну та практичну складові. По-перше, сприятиме подальшому науковому пошуку у галузі протидії злочинності та перегляду парадигми оперативно-розшукової діяльності. По-друге, поверне наступальний, упереджувальний характер діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у стратегічних та тактичних напрямках протидії злочинності. По-третє, забезпечить комплексне, постійне надходження розвідувальної інформації з метою виконання завдань кримінального судочинства. Вважаємо, що напрями означеної Концепції у повній мірі співпадають з напрямками реформування органів внутрішніх справ України та їх правового забезпечення, Євроінтеграційному курсу нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С.В. Інформаційно-прогностична сутність розвідувальної функції в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ // *Evropský politický a právní diskurz: Česká republika, Brno. – 2014. – Svazek 1. – 6. vydání. – P. 699-710.*

2. О криминальной разведке: Закон Литовской республики от 02.10.2012 № XI-2234 // [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_e.htm
3. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / О.М. Бандурка, М.М. Перепелиця, О.В. Манжай, В.В. Шендрик. – Харків: Золота міля, 2013. – 352 с.
4. Albul S. Epistemology intelligence functions operational and investigative activities of internal affairs // The Genesis of Genius : Scientific and educational journal. – Switzerland: Genève, 2014. – № 2. – p. 103-108.